

Добрунік Т.П. ст. викладач кафедри економіки, організації та обліку в АПК, Одеського державного економічного університету

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І АНАЛІЗУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Досліджено теоретико-методичні аспекти формування конкурентоспроможності фермерських господарств

Ключові слова: *фермерські господарства, конкурентоспроможність, фактори внутрішнього та зовнішнього середовища*

В умовах реформування сільського господарства, коли значно збільшилась кількість товаровиробників (в першу чергу – фермерських господарств), гостро активізується між ними боротьба за покупця їх продукції. В ході становлення більшість фермерських господарств опинились в ситуації незнань законів ринкової економіки, недостатньої матеріальної і технічної озброєності виробництва, без можливостей застосування передових технологій, психологічної і організаційної невідповідності працювати в умовах ринкових відносин. Діяльність сучасних фермерських господарств характеризується великим ступенем ризику, пов'язаним зі змінами попиту і пропозиції продукції, не налагодженістю економічних зв'язків з партнерами. Підприємці, які зайняті в агробізнесі, недостатньо знають про своїх конкурентів, який товар вони пропонують, як організований їх бізнес, їх сильні і слабкі сторони. Ця невизначеність призводить до того, що певна кількість господарств виявилась в ситуації виживання і основною метою їх функціонування є забезпечення і підтримка достатнього рівня своєї конкурентоспроможності. Ця проблема передбачає вирішення ряду питань щодо обґрунтування основних факторів і напрямків підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств, перспектив їх розвитку, удосконалення економічної стратегії, розробки відповідних заходів, які б дозволили їм пристосуватись до умов посилення конкурентної боротьби серед виробників сільськогосподарської продукції на ринку. Фермер повинен уміти визначитись в своїх потенційних можливостях вигравати цю боротьбу, знаючи конкурентоспроможність свого господарства, яку вигідніше в даному регіоні виробляти продукцію за якістю і можливістю виграти цінову конкуренцію на ринку.

Конкурентоспроможність фермерських господарств залежить від великої кількості факторів, які умовно можна поділити на внутрішні (земля та її якість, трудові ресурси, засоби виробництва, матеріалозабезпеченість, ступінь кооперування господарської діяльності) та зовнішні – селекційно-генетичний і агро-біо-кліматичний потенціал регіону, законодавча база, державна підтримка фермерських господарств, кредитна система, умови реалізації продукції та матеріально-технічне забезпечення, діяльність інших господарств-конкурентів. За нашим розумінням зовнішні фактори конкурентоспроможності є джерелами загроз фермерським господарствам в їх конкуренції на аграрному ринку, а внутрішні фактори виступають потенційними можливостями фермерів протистояти цим загрозам.

При визначенні конкурентоспроможності фермерських господарств врахувати фактори, що її зумовлюють і виміряти їх кількісну міру впливу можна за допомогою багатофакторної економіко-статистичної моделі залежності результативного показника від факторів (x_i). Це, як правило, фактори внутрішнього середовища – наявність та використання виробничо-ресурсного потенціалу фермерських господарств, які можна економічно інтерпретувати [1, с. 10].

Фактори зовнішнього середовища, які в більшості складають певні загрози рівню конкурентоспроможності фермерських господарств виміряти дуже важко. На нашу думку, врахувати їх при визначенні конкурентоспроможності можна за допомогою методів експертних оцінок.

При зміні факторів зовнішнього середовища перед окремою організацією відкриваються нові можливості чи створюються додаткові труднощі (загрози). Тому організація повинна вміти передбачати можливості і загрози, що виходять із зовнішнього середовища. Для стратегічного дослідження зовнішнього середовища застосовується SWOT-аналіз, який дозволяє встановити лінії зв'язку між зовнішніми загрозами і можливостями та сильними і слабкими сторонами підприємства [2, с. 100].

Врахування умов зовнішнього середовища, обстеження сильних і слабких сторін своїх господарств і господарств-конкурентів є необхідною умовою для розробки власної стратегії розвитку фермерського господарства, створення механізму зниження рівня ризику господарювання в умовах існуючого ринкового середовища та посилення конкуренції [3, с. 239].

В результаті дослідження відібрані показники, які відображають сильні і слабкі сторони господарської діяльності фермерських господарств, до яких віднесено: організаційно-технологічний рівень виробництва, забезпеченість господарства матеріалами, достатність обігових коштів, доступ до фінансових ресурсів, можливості зниження собівартості продукції, можливість диверсифікації виробництва, можливість оренди сучасних технологій та можливості нарощування обсягів виробництва в господарстві. Основними факторами зовнішнього ринкового середовища виділено дефіцит матеріалів, ціновий диктат покупця, надлишок пропозиції товарів на ринку, появу нових конкурентів та зміну законодавства. Ці фактори створюють загрозу конкурентоспроможності фермерських господарств. Можливості фермерських господарств протистояти цим загрозам визначені показниками: партнерство з оптовими покупцями продукції, технологічна кооперація, кооперація з переробки продукції, спеціалізація господарства, подальша інтенсифікація виробництва та державна підтримка.

Виходячи з міркувань про взаємозалежність конкурентоспроможності фермерських господарств від ефективності його функціонування, зовнішніх факторів, що створюють загрози конкурентоспроможності, та внутрішніх факторів, за допомогою яких господарство може протидіяти загрозам, пропонується узагальнюючий показник конкурентоспроможності ($K_{ф.г.}$) визначати за формулою:

$$K_{ф.г.} = K_{в.п.} - K_з. + K_{в.ф.},$$

де $K_{в.п.}$ – інтегрований коефіцієнт виробничого потенціалу фермерських господарств на дату спостереження;

$K_з.$ – інтегрований коефіцієнт впливу зовнішніх факторів (загроз);

$K_{в.ф.}$ – інтегрований коефіцієнт потенційних можливостей (внутрішніх факторів) фермерського господарства протистояти загрозам зовнішнього середовища.

Моніторинг конкурентоспроможності фермерських господарств слід розглядати як цілісну систему організаційних і технологічних заходів, спрямованих на здійснення безперервного процесу відстеження, накопичення, систематизації та аналізу інформації про кількісні та якісні параметри розвитку фермерських господарств регіону з метою інформаційного забезпечення процесу оперативного та стратегічного управління фермерським господарством чи їх об'єднанням.

Показники, що оцінюють рівень впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на конкурентоспроможність фермерських господарств, складають предметну область відстеження і визначають його структуру, побудовану за принципами ієрархії процедур (рис. 1).

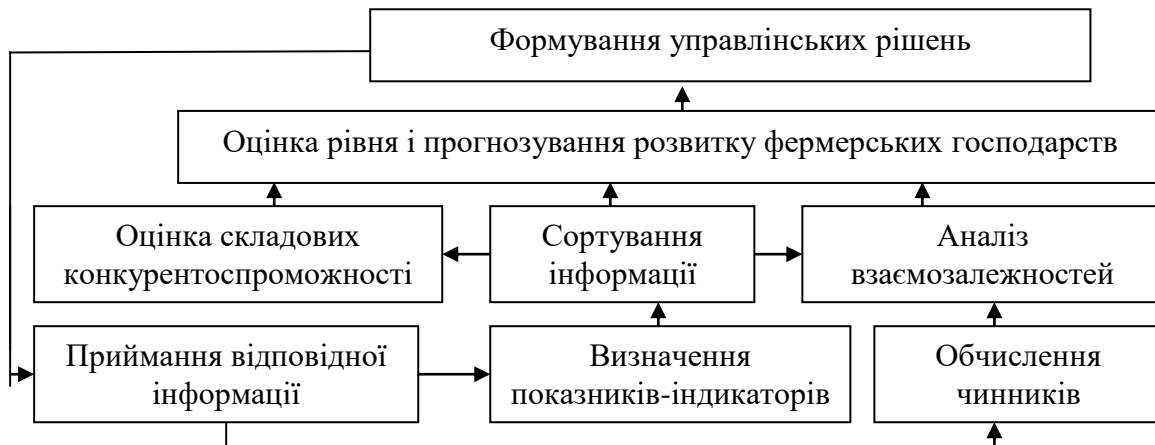

Рис. 1. Ієрархія процесу моніторингу конкурентоспроможності фермерських господарств

В цій схемі чітко відслідковуються функції відстеження конкурентоспроможності і кінцева мета його здійснення. Важливим аспектом у побудові моніторингу конкурентоспроможності виступає визначення критерію для її оцінки. При цьому слід мати на увазі, що “критерій” виступає як сукупність певних результатів функціонування окремих фермерських господарств, які дають підстави робити висновки про стабільність їх розвитку на довгострокову перспективу.

Основою конкурентної поведінки господарства на ринку є ділова стратегія, яка описує схему забезпечення переваг над конкурентами. Конкурентна стратегія концентрується на діях і підходах, які зв’язані з управлінням, що спрямоване на забезпечення успішної діяльності в специфічній сфері агробізнесу.

Для встановлення і укріплення довготермінової конкурентоспроможної позиції компанії на ринку ділова стратегія розроблюється за наступними основними напрямками[4, с. 84].

1. Реагування на зміни, які відбуваються в даній галузі, в економіці в цілому, в політиці і в інших значимих сферах.
2. Розробка конкурентоспроможних заходів і дій, ринкових підходів, які можуть дати надійні переваги перед конкурентами.
3. Об’єднання стратегічних ініціатив функціональних відділів.
4. Вирішення конкретних стратегічних проблем, актуальних на даний час.

Ці напрямки формування критеріальних оцінок моніторингу конкурентоспроможності характерні і для організаційних формувань аграрного сектору економіки.

В результаті проведених досліджень ми дійшли висновку, що конкурентоспроможність фермерського господарства зводиться до його здатності вести високоєфективне виробництво в умовах мінливого зовнішнього та внутрішнього середовища, забезпечуючи результати, необхідні для розширеного відтворення, задоволення інтересів власників, працівників і суспільства. Для цього фермерське господарство повинно володіти достатнім виробничим потенціалом, гнучкою структурою фінансових ресурсів. Виходячи з міркувань про взаємозалежність конкурентоспроможності фермерського господарства від ефективності його функціонування, ми пропонуємо обрати узагальнюючий показник рівня рентабельності продаж в динамічній зміні – комерційна стійкість. В результаті дослідження відібрані показники комерційної стабільності фермерських господарств, до яких віднесено рівень рентабельності продаж, коефіцієнт обігу власного капіталу, період кризи

неплатоспроможності, рівень поточної платоспроможності та зона стійкої роботи фермерського господарства.

Рівень поточної платоспроможності показує реальну частку від товарообігу фермерських господарств, яка залишається в його розпорядженні для здійснення подальшого процесу відтворення. Він визначається як індикатор мобільної виручки таким чином:

$$I_{MB} = 1 - \text{ПДЗ}/V - \text{ПКЗ}/V,$$

де ПДЗ – поточна дебіторська заборгованість за реалізовану продукцію;

ПКЗ – поточна кредиторська заборгованість перед постачальниками;

V - чиста виручка від реалізації.

Виробнича стійкість фермерських господарств показує максимально можливі параметри відтворення наступного циклу виробництва за рахунок коштів від реалізації продукції. Зона стійкої роботи фермерських господарств (Z_{BC}) розраховується за формулою:

$$Z_{BC} = (V - V_{TB}) : V \times 100\%,$$

де V_{TB} - вартість реалізованої продукції у точці безбитковості.

Застосування на практиці цих показників дасть можливість визначити конкурентоспроможність окремих фермерських господарств області і окремих адміністративних районів, виявити кризові нестабільні у своєму розвитку, передкризові і стабільні фермерські господарства.

Рейтинг фермерських господарств за їх конкурентоспроможністю необхідний на рівні районів, областей, регіонів, оскільки він дає можливість представити загальну картину економічного стану фермерських господарств як потенційних об'єктів інвестування. Цей рейтинг повинен бути достовірним і об'єктивним.

В умовах ринкових перетворень потребує вирішення на державному рівні питання організації служби моніторингу розвитку фермерських господарств. Фермери потребують інформаційного забезпечення, але не здатні платити за такі послуги.

Типові моделі інформаційних служб в сільському господарстві – державна, приватна, громадська – дозволяють виділити сильні і слабкі сторони діяльності фермерських господарств. Аналіз цих моделей та особливостей функціонування фермерських господарств показує необхідність застосування змішаної форми організації спостереження і визначення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, в тому числі і фермерських господарств, які різні за своїми розмірами. Вона є альтернативою типовій формі внутрішнього моніторингу конкурентоспроможності фермерських господарств і її існування зумовлено тим, що держава повинна забезпечувати власні органи управління необхідною інформацією для подальшого регулювання розвитку сільського господарства в країні, регіоні.

Організаційними одиницями постійного відстеження конкурентоспроможності фермерських господарств за змішаною моделлю повинен виступати Одеський державний аграрний університет, який володіє науковим та матеріально-технічним потенціалом та має розгалужену мережу підшефних освітніх закладів. Ці підрозділи аграрного університету пропонується інтегрувати вертикально до структур загальнодержавних служб відстеження економічного розвитку фермерських господарств, які охоплюватимуть також органи державної статистичної служби, соціальні та інші фонди (рис. 2).

Таку форму відстеження конкурентоспроможності доцільно застосовувати на рівні області не тільки відносно фермерських господарств, а й інших аграрних формувань. Це дасть можливість визначити загальну картину розвитку регіонального АПК.

Рис. 2. Структура зовнішнього спостереження і визначення конкурентоспроможності фермерських господарств

На наш погляд, ця форма визначення конкурентоспроможності за змішаною моделлю врахування внутрішніх і зовнішніх факторів націлена на вертикальну інтеграцію функцій державних органів управління та дорадчих служб з метою формування регіональної структури спостережень і визначення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, в тому числі і фермерських господарств.

Література

1. Деречин В.В., Островський П.І., Добрунік Т.П. Моделювання конкурентоспроможності фермерських господарств //Вісник інженерної академії України № 1, Київ, – 2004, С.9-15.
2. Міщенко А.П. Стратегічне управління: Навч. посіб. – Київ: „Центр навчальної літератури”, 2004. – 336с.
3. Островський П.І., Добрунік Т.П. Стратегія діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах ринкового середовища //Вісник соціально-економічних досліджень, вип. № 15, Одеса, ОДЕУ – 2003, С.239-243.
4. Бельтюков Э.А., Некрасова Л.А. Выбор стратегии развития предприятия: Учебное пособие. – Одесса: ОНПУ, 2002. – 279 с.